

УДК 81

DOI 10.18372/2786-823.1.18147

Полухіна Марина

кандидат психологічних наук,

головний спеціаліст,

Міністерство Внутрішніх Справ України,

м. Київ, Україна

marisha-pol@ukr.net

Анпілогова Тетяна

старший викладач,

Національний авіаційний університет,

м. Київ, Україна

tetiana.anpilohova@npp.nau.edu.ua

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ШТУЧНИХ МОВ НА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** У статті розглянуто основні аспекти впливу штучних мов на розвиток обдарованої особистості. Висвітлено основні причини створення та типологію штучних мов. З'ясовано, що вивчення штучних мов здійснює всебічний вплив на розвиток обдарованої особистості: зміцнює її пам'ять та увагу, розширює уяву та світогляд, стимулює до вирішення більш складних завдань (планування, міркування, вирішення проблем, фільтрація інформації тощо), розкриває творчий потенціал особистості, навчає розумінню структури та механізмів мови, покращує навички спілкування, сприяє розвитку критичного мислення та самореалізації обдарованої особистості.*

***Ключові слова:** штучні мови, розвиток особистості, обдарована особистість, інтерлінгвістика.*

***Annotation.** The article considers the main aspects of the influence of artificial languages on the development of a gifted personality. The main reasons for the*

creation and typology of artificial languages are highlighted. It was found that the study of artificial languages has a comprehensive impact on the development of a gifted personality: it strengthens his memory and attention, expands his imagination and outlook, stimulates him to solve more complex tasks (planning, reasoning, problem solving, information filtering, etc.), reveals creative the potential of the individual, teaches understanding of the structure and mechanisms of language, improves communication skills, promotes the development of critical thinking and self-realization of a gifted individual.

Key words: *artificial languages, personality development, gifted personality, interlinguistics.*

Вступ. На думку дослідників, розвиток особистості передбачає формування її як індивіда внаслідок соціалізації й виховання та реалізується в діяльності, що керується системою мотивів, властивих даній особистості. Передумовою та результатом розвитку особистості є потреби, а рушійною силою - внутрішнє протиріччя між зростаючими потребами і реальними можливостями для їх задоволення. Обдарованість полягає у поєднанні здібностей, які обумовлюють широту можливостей людини та забезпечують успішність виконання діяльності [1, с. 247, 331 - 332].

Мета статті – розглянути основні причини створення та типологію штучних мов, а також розкрити основні аспекти вивчення впливу штучних мов на розвиток обдарованої особистості.

Виклад основного матеріалу. Штучна мова - це мова, фонологія, граматики та/або словниковий запас якої були цілеспрямовано створені особою чи групою осіб. Це відрізняє штучні мови від мов, які розвивались еволюційно.

До основних причин створення штучних мов вчені відносять: прагнення спростити спілкування між людьми (міжнародні мови), додати реалізму вигаданому світу, естетичні міркування (вигадані мови), лінгвістичні експерименти, мовні ігри тощо.

Прихильники штучних мов вважають, що певна мова стає легкою для вираження тільки в одній конкретній області, але з її допомогою важче вияснюватися в інших сферах. Наприклад, комп'ютерна мова підходить тільки для певних видів програм [2].

Штучні мови — міжнародні мови, які створюються з первнів природних мов і призначені для використання як допоміжний засіб міжнаціонального спілкування [3, с. 625].

Типологія штучних мов здійснюється за наступними критеріями:

1. За спеціалізацією:

А) Спеціалізовані - мови науки (наприклад, мови математики, хімії тощо) та мови спілкування людини з машиною (наприклад, мови програмування).

Б) Неспеціалізовані - комунікативні системи, які були спеціально сконструйовані для міжнародного спілкування (наприклад, волапюк, інтерлінгва).

2. За призначенням:

А) Експериментальні мови - були створені з метою експериментів у галузі лінгвістики, філософії чи логіки.

Б) Міжнародні допоміжні мови створили для того, щоб спростити міжнародне спілкування.

В) Вигадані мови створені для того, щоб додати реалізму у вигаданий світ та з метою естетичного ефекту.

3. За подібністю до природної мови:

А) Априорні - створюються з «нуля», незалежні від природної мови.

Б) Апостеорні - створюються на базі природних мов та поділяються на: схематичні, коли природний словниковий запас частково змінюється заради певних норм; натуралістичні, за яких природні слова залишають своє нормальне звучання й написання.

Перші згадки про штучні мови з'явилися ще за часів античності у працях Платона та вважалися дещо містичними чи надприродними. Одними з перших,

хто наголошував на користі створення штучної мови, були Р. Декарт та Г. Лейбніц.

Створення штучних мов відбувалося за такими *основними напрямками*: емпіричний та логічний.

Емпіричний напрям ґрунтувався на природній мові. Представники цього напрямку пропонували спростити одну з існуючих природних мов, а саме, її граматику, фонетику, змінити лексичний склад мови. У якості основи для майбутньої штучної мови розглядали спрощену латинську, французьку чи всеслов'янську мови.

Логічний напрям спирався на раціоналістичну філософію, яка критикувала природну мову. Прихильники цього напрямку штучно створювали «філософські» мови, які базувалися на певній логічно побудованій класифікації понять і були здатні, як думали їхні творці, висловити положення будь-якої філософської чи наукової системи.

На думку дослідників, найпершою універсальною мовою була універсаглот. Ця мова з'явилася у 1868-1869 роках. Її автор - французький лінгвіст Ж. Пірро. В основі мови лежала лексика вже існуючих мов. З романських і німецьких мов були обрані слова, що найбільш запам'ятовуються. Багато слів були схожі на французькі та німецькі. Вимова нагадувала англійську, але з наголосом, як в іспанських чи італійських словах. Мову універсаглот оцінила лише незначна кількість людей, тому вона не набула достатньої популярності.

Та вже 10 років, а саме у 1879 році німецький католицький священик І. Шлейнер створив всесвітньовідому мову «волапюк». За його задумом, слова природних мов (англійської, німецької, французької, латинської та ін.) у ній видозмінювалися і втрачали свою впізнаваність. Наприклад, англ. world-vol, speak – рük, звідси volarүk (волапюк) «всесвітня мова» [4]. Саме з появою міжнародної мови «волапюк» починається новий етап розробки та використання штучних мов.

Виникає рух за міжнародну мову, що особливо зміцнився і поширився після появи проєкту мови «есперанто», однієї з найяскравіших та найвідоміших представників міжнародних та штучних мов. Її автор Л. Заменгоф опублікував у 1887 році підручник, у якому були зібрані основні положення мови, і назвав його «Доктор Есперанто» (у перекладі - «надія»). Як стверджували сучасники автора, причиною створення творцем цієї мови було те, що він жив у багатонаціональному місті, де люди почувалися самотніми через неможливість зрозуміти один одного.

Дочірніми мовами есперанто вважаються «ідіом-неутраль» та «ідо». Ідіом-неутраль (неутрал) була створена Академією Волапука в 1893–1898 роках під керівництвом В.К. Розенбергер. Ідо – це міжнародна мова, прийнята в 1907 році Делегацією з прийняття міжнародної допоміжної мови, як удосконалений варіант есперанто. Вважається, що її автором був французький есперантист Л. Бофрон, послідовник Л. Заменгофа [5].

Також досить поширеною є мова «інтерлінгва», яка була створена у 1951 році Асоціацією міжнародної допоміжної мови і зараз має прихильників та періодичні видання в Данії, Швейцарії, Франції та інших країнах.

Однак, найбільш вдалим проєктом розробки штучної мови був іврит – жива сучасна мова на основі письмового івриту. З 2 століття до нашої ери іврит був виключно писемною мовою. З 19 століття іврит, як письмова мова, реконструюється у розмовну: розробляється фонетика, запроваджується нова лексика для позначення нових понять, накладається вимога відносної легкості вивчення мови для євреїв.

Зазначимо, що деякі штучні мови були спеціально створені для фільмів, серіалів тощо. Прикладами є ельфійська, дотракійська, клінгонська мови, які розробили для серіалу «Зоряний шлях» («Startrack»). Так, ельфійська мова була вигадана лінгвістом і письменником Дж. Толкієном у 1910-1920 р.р. Нею спілкувалися ельфи у його творах. Для запису слів використовуються символи, схожі на руни, а також латиниця. Вимова схожа на латинську мову.

Клінгонську мову також створили спеціально для серіалу «Зоряний шлях» лінгвістом М. Окрандом. Цією мовою і зараз друкуються книги, журнали, на ній співають рок-групи, опери, перекладено твори В. Шекспіра. Існують Вікіпедія та Google клінгонською мовою. Фонетика клінгонської мови дещо гортанна (для ефекту інопланетного звучання), в основі писемності - латиниця та писемність Тибету, лексика заснована на санскриті та мовах північноамериканських індіанців.

Ще однією не менш відомою є мова На'ві (у перекл. «народ»), яка була створена для фільму Дж. Камерона «Аватар» у 2005-2009 роках лінгвістом П.Фроммером на основі австралійських, полінезійських та папуаських мов.

До штучних мов також належать спеціалізовані знакові системи для запису необхідної інформації із певних галузей науки і техніки, наприклад мови програмування. На думку експертів, найбільш популярними мовами програмування у світі найближчими роками стануть: Python, Swift, PHP, Java, JavaScript, Rust.

Так, Python продовжує лідирувати, як одна з найбільш відомих та високооплачуваних мов програмування з широким спектром застосування. Простий синтаксис та потужні бібліотеки роблять Python незамінним інструментом для аналізу даних, машинного навчання та наукових досліджень. Розробники, що володіють Python, потрібні для створення інтелектуальних рішень та автоматизації завдань. Попит на фахівців із знанням Python у світі залишається одним із найвищих.

Swift – це мова програмування, розроблена Apple для створення програм під iOS та macOS. Зі збільшенням числа користувачів Apple, продовжує зростати попит на розробників, які володіють Swift. Ця мова відрізняється високою продуктивністю та безпекою, що робить її важливим інструментом для створення мобільних додатків.

PHP – класична мова для веб-розробки, яка використовується для створення динамічних веб-сайтів. Незважаючи на появу нових технологій, PHP

залишається популярною у веб-сфері. Розробники, що спеціалізуються на PHP, потрібні для підтримки та розвитку існуючих проектів.

Java залишається досить надійним вибором для розробки корпоративних та мобільних додатків на платформі Android. Її надійність, масштабованість і широке застосування у великих проектах робить її досить затребуваною. Розробники Java мають можливість працювати над великими проектами у різних галузях.

JavaScript є невід'ємною частиною веб-розробки та використовується для створення інтерактивних інтерфейсів, що забезпечує функціональність на фронтенді.

І, на останок, Rust – це відносно нова мова програмування, яка привернула увагу своєю безпекою та продуктивністю. Rust знайшла застосування у системному програмуванні та розробці високонавантажених додатків.

Тож, розглянемо *основні аспекти*, яким же чином вивчення штучних мов (artificial languages), також відомих як сконструйовані мови (constructed languages) або «конланги», впливає на розвиток особистості в цілому, зокрема обдарованих людей:

1. *Феномен нейропластичності* полягає у здатності мозку людини до зміни його структури, відновлення пошкоджень, вибудовування нових нейронних зв'язків [6]. Саме завдяки ним працюють пам'ять, почуття та уява. Якщо тримати мозок у тонусі, висока нейропластичність зберігається протягом усього життя людини. Але є ще одна, головна перевага. Мозок, створюючи нові зв'язки та задіявши «незвичні» ділянки для вирішення проблем, вчиться краще справлятися з дегенеративними захворюваннями, такими як деменція та хвороба Альцгеймера.

2. *Когнітивні переваги*. Згідно з останніми дослідженнями, люди, які вивчають нову мову, значно краще справляються зі стандартизованими тестами [7]. Оволодіння новою мовою вимагає задіяння виконавчих функцій: контроль уваги, когнітивне гальмування і робоча пам'ять. З'ясувалося, що двомовні та багатомовні люди краще спостерігають, виконують кілька завдань та

вирішують проблеми. Окрім того, у них більший об'єм робочої пам'яті, в тому числі для завдань, не пов'язаних із мовою. Володіння штучною мовою також покращує мислення. Згідно досліджень, люди, які обмірковують моральну дилему іноземною (або штучною) мовою, приходять до більш раціональних висновків. Можливо, це пов'язано з тим, що деякі «нові» слова втрачають частину своєї емоційності або тому, що проблема розглядається під іншим «кутом» чи обробляється через різні нейронні канали.

3. **Інтелектуальний виклик.** Обдаровані люди часто шукають інтелектуальних викликів, а створення та вивчення штучних мов може стати складною та творчою головоломкою. Як зазначалося, останні дослідження підтвердили, що вивчення мов розвиває ті галузі мозку, які відповідають за його найскладніші функції: перемикання між різними завданнями, планування, міркування, фільтрація інформації тощо.

4. **Лінгвістичні знання.** Конструювання мови передбачає наявність знань в області фонетики, граматики, лексики та синтаксису. Штучні мови надають більш глибокого розуміння структури та механізмів існування природних мов. Отже, створюючи та аналізуючи конланги, обдаровані особистості отримують уявлення про лінгвістичні універсалиї, синтаксис, морфологію тощо.

5. **Творчий потенціал.** Обдаровані особистості зазвичай наділені неабиякими творчими здібностями. Створення штучної мови дозволяє їм проявити креативність, розкрити свою творчість та уяву, придумуючи нові слова, граматичні правила і навіть шрифти або системи письма.

6. **Культурне значення.** Конланги інколи створюють як частину вигаданих світів. У подальшому вони можуть знайти своє відображення у фільмах, музиці, художніх творах тощо.

7. **Комунікативні здібності.** Вивчення штучних мов покращує навички спілкування. Багато ентузіастів конлангу створюють спільноти, як онлайн, так і офлайн, де вони діляться своїми творчими здобутками, дають корисні поради та обговорюють лінгвістичні теми. Це відчуття спільності згуртовує, збагачує

людей, які інколи відчувають себе дещо самотніми в цьому безмежному світі через свої унікальні інтереси.

8. **Навички вирішення проблем.** Створення штучної мови передбачає прийняття рішень про те, як структуровано виражати складні ідеї та концепції, покращує навички вирішення особистих проблем, а також вміння зосереджувати увагу на деталях.

9. **Міждисциплінарне навчання.** Створення конлангу зазвичай передбачає знання основ фонетики, синтаксису, семантики та навіть аспектів психології та соціології. Обдарованим особам може бути корисно дослідити міждисциплінарний характер лінгвістики для створення конлангу.

10. **Самореалізація.** Вивчення та створення штучних мов – це хобі/захоплення, яке надає відчуття особистого задоволення від втілення в життя своїх прагнень та вподобань.

Висновки. У світі налічується більше тисячі штучних мов і періодично створюються нові [8]. Вивчення штучних мов здійснює всебічний вплив на розвиток обдарованої особистості: зміцнює її пам'ять та увагу, розширює уяву та світогляд, стимулює до вирішення більш складних завдань (планування, міркування, вирішення проблем, фільтрація інформації тощо), розкриває творчий потенціал особистості, навчає розумінню структури та механізмів мови, покращує навички спілкування, сприяє розвитку критичного мислення та самореалізації обдарованої особистості.

На сьогоднішній день, як особливий розділ мовознавства, формується самостійна наука - інтерлінгвістика, яка займається створенням та вивченням міжнародних штучних мов як засобів міжнародного спілкування.

Список використаних джерел

1. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2 изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. - 494 с.

2. Штучні мови. Класифікація та види. Рейтинг за популярністю у світі. Сайт «Преса». 6 листопада 2021 р. URL:

<https://presa.com.ua/aktualne/shtuchni-movi-klasifikatsiya-ta-vidi-rejting-za-populyarnistyu-u-sviti.html> (дата звернення 01.10.2023).

3. Волков Анатолій, Скаб Мар'ян. Штучні мови // Лексикон загального та порівняльного літературознавства / голова ред. А. Волков. - Чернівці : Золоті литаври, 2001. - С. 625 - 626. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Volkov_Anatolii/Leksykon_zahalnoho_ta_porivnialnoh_o_literaturoznavstva.pdf (дата звернення 01.10.2023).

4. Волапюк // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт. - уклад. Ю. І. Ковалів. - Київ: ВЦ «Академія», 2007. - Т. 1: А - Л. С. 199.

5. Міжнародні допоміжні мови. URL: <https://www.omniglot.com/writing/ido.htm> (дата звернення 12.10.2023).

6. Як вивчення мов впливає на мозок. URL: https://www.unipage.net/ru/languages_and_brain (дата звернення 12.10.2023).

7. Beyond Words: The Benefits of Being Bilingual. Why you should learn another language. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/hide-and-seek/201807/beyond-words-the-benefits-of-being-bilingual> (дата звернення 12.10.2023).

8. In the Land of Invented Languages. URL: <http://inthelandofinventedlanguages.com/index.php?page=languages> (дата звернення 12.10.2023).